

УДК 332.02

JEL: H 70; Q 20; Q 30; R 10; R 22; R 58

DOI: 10.35774/rarrrpsu2023.28.014

Євген КАЧАН

кандидат економічних наук,
професор кафедри менеджменту, публічного
управління та персоналу,
Західноукраїнський національний університет
e-mail: evhenkachan@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4262-4383

Анатолій КОШІЛЬ

кандидат географічних наук, доцент, директор ТДСГДС ІСГ
Карпатського регіону НААН
e-mail: koshili21@ukr.net

Роман КОШІЛЬ,

магістр з менеджменту

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ: СУЧАСНИЙ ЕТАП І ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ

АНОТАЦІЯ

Вступ. У результаті територіальної децентралізації в Україні було скорочено кількість адміністративних районів і створено територіальні громади. У Тернопільській області було створено 55 територіальних громад, у тому числі: 18 – міських, 16 – селищних і 21 – сільських. Теперішня мережа територіальних громад в області не відповідає принципам, що задекларовані в Законі України «Про формування об'єднаних територіальних громад». Нині територіальні громади істотно відрізняються між собою за кількістю населених пунктів, чисельністю населення і розмірами території. Аналіз відносних показників, які характеризують громади, свідчить про значні відмінності між громадами за обсягами землезабезпечення мешканців та трудовим потенціалом, а звідси й економічною спроможністю окремих громад.

Чинне законодавство щодо розвитку освіти, охорони здоров'я, соціальної сфери й особливо дорожнього будівництва не завжди відповідає інтересам окремих громад.

Мета дослідження полягає в необхідності дослідження мікрорегіонального ресурсного потенціалу новостворених адміністративних утворень – територіальних громад для обґрунтування їх економічного розвитку на основі власного ресурсного потенціалу.

Результати. Дослідження показало, що створені в області територіальні громади утворені без належного обґрунтування їх економічної спроможності і насамперед без урахування їхнього ресурсного потенціалу. Так, у міських територіальних громадах зосереджена майже половина населених пунктів області, в яких проживає дві третини її населення. Окремі міські територіальні громади створені в межах колишніх сільських адміністративних районів. Сільські територіальні громади займають лише 24% території області і в них проживає майже 14% населення області, а у структурі територіальних громад їх питома вага становить 40%.

У розрізі територіальних громад є значні відмінності в щільності сільського населення. Так, на 100 гектарів території припадає в сільських громадах майже 43 мешканці, у селищних громадах – 60, а в міських – 34.

З минулих часів Тернопільщина вважалась аграрно-індустріальною. Тепер сільські територіальні громади є суто аграрними мікрорегіонами. Сучасна спеціалізація аграрних компаній не вимагає значних ресурсів живої праці, тому трудовий потенціал сільських населених

пунктів використовується частково, тобто сезонно. Особливо це стосується трудових ресурсів селищних територіальних громад.

Для підвищення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу в сільських і селищних територіальних громадах та запобігання процесам, що зумовлюють скорочення населення територіальних громад, необхідно максимальну увагу приділити питанням створення нових робочих місць та розвитку сільської інфраструктури.

Висновок. У висновках надані пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення діяльності виконавчих органів територіальних громад стосовно раціонального використання земельних ресурсів та ефективного використання і відтворення трудового потенціалу територіальних громад і особливо сільських.

Ключові слова: ресурсний потенціал, трудовий потенціал, демоекономічний потенціал, землезабезпеченість територіальних громад, децентралізація, реформи.

Формули: 0, рис.: 0, табл.: 1, бібл.: 10.

Eugene KACHAN, Anatoly KOSHIL, Roman KOSHIL
**RESOURCE POTENTIAL OF THE TERRITORIAL COMMUNITY OF TERNOPIL REGION:
 CURRENT STAGE AND PROBLEMS OF RECREATION**

ABSTRACT

Introduction. As a result of territorial decentralization in Ukraine, the number of administrative districts was reduced and the territorial communities were created. 55 territorial communities were created in Ternopil region, including 18 urban, 16 amalgamated and 21 rural communities. The current network of territorial communities in the region does not meet the principles declared in the Law of Ukraine "On the Formation of United Territorial Communities". Presently, territorial communities differ significantly among themselves in terms of the number of settlements, the population and the size of the territory. The analysis of the relative indicators that characterize communities shows significant differences between communities in terms of the amount of land secured residents and labor potential, and hence the economic capacity of individual communities.

The current legislation regarding the development of education, health care, social sphere and especially road construction does not always correspond to the interests of individual communities.

The purpose of the study is the need to study the micro-regional resource potential of newly created administrative entities - territorial communities in order to substantiate their economic development based on their own resource potential.

The results. The study has proved that the territorial communities created in the region were formed without proper justification of their economic capacity and, above all, without taking into account their resource potential. Thus, almost half of the population centers of the region, in which two thirds of its population live, are concentrated in urban territorial communities. Separate urban territorial communities were created within the former rural administrative districts. Rural territorial communities occupy only 24% of the region area and almost 14% of the region population live there, and their specific gravity in the structure of territorial communities is 40%. There are significant differences in the density of the rural population across territorial communities. Thus, there are almost 43 inhabitants in rural communities per 100 hectares of territory, 60 ones in amalgamated communities, and 34 inhabitants in urban communities. Since the past, Ternopil oblast was considered to be agricultural and industrial region. Nowadays, rural territorial communities are purely agrarian micro-regions. Modern specialization of agrarian companies does not require significant resources of live labor, therefore the labor potential of rural settlements is used partially, that is, seasonally. This especially applies to the labor resources of settlement territorial communities. In order to increase the efficiency of the available resource potential use in rural and amalgamated territorial communities and to prevent the processes leading to the reduction of the population of territorial communities, it is necessary to pay maximum attention to the creation of new jobs and the development of rural infrastructure.

Conclusion. *The conclusions provide proposals and recommendations for improving the activities of the executive bodies of territorial communities in relation to the rational use of land resources and the effective use and reproduction of the labor potential of territorial communities, especially rural ones.*

Key words: *resource potential, labor potential, demo-economic potential, land security of territorial communities, decentralization, reforms.*

Formulas: 0, fig.: 0, tab.: 1, bibl.: 10.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проведена реформа адміністративно-територіального устрою України, згідно із Законом України «Про створення об'єднань територіальних громад», вимагає глибоких і детальних досліджень новостворених територіальних утворень.

Відомо, що метою територіальної децентралізації є передача органам місцевого самоврядування певних повноважень у галузі управління соціальним й економічним розвитком громад, що передбачило добровільне об'єднання населених пунктів у територіальні громади. Цей процес тривав з 2014 по 2020 рр. Сільські, селищні і міські територіальні громади отримали відповідні повноваження у формуванні місцевих бюджетів, використання бюджетних коштів та природних і трудових ресурсів.

Територіальна децентралізація була проведена відповідно до прийнятого Закону і мала ґрунтуватися на документах, розроблених Кабміном його Постановою № 214 від 8.04.2015.

На нашу думку, сучасна мережа територіальних громад Тернопільщини сформована без належного економічного обґрунтування, тобто не всі громади є достатньо економічно спроможними.

Аналіз останніх досліджень з цієї тематики. Потрібно зазначити, що комплексні наукові дослідження, присвячені соціально-економічному розвитку територіальних громад, відсутні. Більшість публікацій стосуються галузевої структури господарства територіальних громад, розвитку адміністративних функцій, особливо центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) тощо. Не знайшли свого висвітлення в наукових публікаціях питання ресурсного забезпечення, особливо сільських територіальних громад, розвитку медичного обслуговування мешканців сільських населених пунктів. Новий низовий адміністративно-територіальний устрій держави, адміністративна специфіка територіальних зон загострюють проблему регіональних досліджень на мікрорівні, тобто на рівні сучасних мікрорегіонів.

Аналіз кількісних показників, які характеризують територіальні громади, показує, що їх створення відбувалося без належного економічного обґрунтування їхньої економічної спроможності, що задекларовано в Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 25.12.2015 року № 925. Формування об'єднаних територіальних громад мало відбуватися на основі Постанови Кабінету Міністрів України № 214 від 8.04.2015 року. Наприклад, сільські територіальні громади за розмірами території істотно відрізняються між собою. Так, площа території Іване-Пустенської СТГ становить 483 км², а Золотниківської СТГ – 284 км². Аналогічна ситуація серед селищних територіальних громад (Великобірківська – 65,6 км², а Козівська – 408 км²). Розміри території територіальної громади можуть свідчити про потенційні економічні можливості громади для розвитку аграрного сектора їх економіки.

Для оцінки деморесурсного потенціалу сільських територіальних громад є показники щільності населення в розрахунку на квадратний кілометр їх території. Так, у сільських територіальних громадах на квадратний кілометр припадає майже 44 сільські мешканці, а землезабезпеченість мешканців сільських територіальних громад становить приблизно 2,5 га на одну особу. Знову ж таки, в розрізі сільських територіальних громад найвищий рівень забезпеченості спостерігається у Золотниківській СТГ – 3,8 га на одного сільського мешканця, у Білецькій СТГ – лише 1,25 га.

Таблиця 1

Розподіл територіальних громад Тернопільської області за ресурсним потенціалом

№ з/п	Тип громад	Кількість громад	Площа		Населення		Кількість населених пунктів	
			Площа громад, км ²	Питома вага до площі області, %	Чисельність населення, тис. осіб	Питома вага чисельності населення області, %	Чисельність населених пунктів	Питома вага до чисельності в області
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Міські	18	6,8	49,3	651	63,8	501	47,5
2	Селищні	16	3,7	26,8	228	22,4	287	27,5
3	Сільські	21	3,3	23,9	141	13,8	270	25
4	ВСЬОГО	55	13,8	100	1020	100	1022 сіл 16 міст 18 селищ 1058	100

Примітка. Складено автором за даними Тернопільської обласної ради

Дещо інші показники серед селищних територіальних громад. У цих громадах мешкає близько 230 тис. осіб і займають вони понад 3600 км², тобто середня чисельність населення тут становить майже 64 ос./км², землезабезпеченість – 1,56 га на одного мешканця. Серед селищних територіальних громад спостерігаються значні відмінності в щільності населення і забезпеченості сільських мешканців. Так, максимальна щільність населення має місце у Великоберезовицькій громаді – 1174 особи на км², а мінімальна у Гримайлівській громаді – 290 осіб на км².

Зовсім інші показники спостерігаються в землезабезпеченості мешканців селищних територіальних громад. Так, максимальна кількість території на одного мешканця припадає у Великоберезовицькій селищній територіальній громаді – 0,85 га, а максимальною землезабезпеченістю характеризується Гримайлівська селищна територіальна громада – 3,4 га на одного мешканця.

Специфічною особливістю територіальної децентралізації є адміністративна структура створених територіальних громад. Так, з 55 територіальних громад 21 або 38,2% – становлять сільські громади, 18 або 32,7% – міські громади і 16 або 30% селищні громади. Сільські територіальні громади займають 23,1% площі області, селищні – 26,1%. Отже, міські територіальні громади займають більше половини території області.

У територіальних громадах області зосереджено понад 1 млн га сільськогосподарських угідь, в т.ч. понад 900 тис. га орних земель. Область характеризується високим рівнем розораності сільськогосподарських угідь – близько 90%. Вищим за цей показник розораності сільськогосподарських угідь характеризується Борщівська, Бучацька, Гусятинська, Гримайлівська, Збаразька, Зборівська територіальні громади. Ґрунти в цих громадах високородючі, що свідчить про рівень росту масштабів аграрного сектора економіки області.

У територіальних громадах області зосереджено понад 140 тис. га природних сіножатей і пасовищ, що свідчить про можливість відновлення в області тваринницької галузі.

Ліси в області займають понад 160 тис. га. Найбільшою лісистістю характеризується Бережанська, Козівська, Шумська, Великодедеркальська територіальні громади. У цих громадах зосереджено близько половини лісів області. Ефективне використання лісових ресурсів сприяє росту промислового потенціалу області.

Деморесурсний потенціал територіальних громад відмінний від землересурсного. Так, у міських територіальних громадах проживає близько 63% мешканців області, в селищних громадах – близько 23%, в сільських – майже 14%.

Важливою особливістю територіальної децентралізації в області є масове включення до складу міських територіальних громад сільських населених пунктів. До складу міських територіальних громад включено понад 500 сільських населених пунктів, тобто половина сіл області належить до міських територіальних громад. Максимальну кількість сіл включено до складу Збараської міської громади – 54, Зборівської – 52, Лановецької – 40, Кременецької – 43, Монастириської – 39, Шумської – 43 села. Дещо незрозумілим є включення 10 сіл до складу Тернопільської міської територіальної громади, які навіть спільних меж не мають з територією міста Тернополя.

Селищні територіальні громади Тернопілля, на наше переконання, сформовані без належного обґрунтування. Наприклад, до складу Великобірківської селищної територіальної громади включено 4 села, Заводської – 6, Козлівської – 5 сіл, тоді як до складу Козівської громади увійшло 36 сіл, Товстенської – 26, Вишнівецької – 28.

Аналізуючи адміністративну структуру територіальних громад Тернопільщини, необхідно зазначити, що розміри території та кількість населення громад є найважливішими чинниками розвитку їхньої економіки.

Щодо деморесурсного потенціалу територіальних громад, потрібно насамперед володіти інформацією про віково-статеву структуру населення, чисельність економічно-активного населення у віці 15 – 70 років. Розрахунок кількісних і якісних параметрів трудових ресурсів та трудового потенціалу територіальної громади має стати основою для визначення потреби в робочих місцях, місць у дошкільних і шкільних навчальних закладах, закладів охорони здоров'я, побутового обслуговування і торгівлі тощо. Зокрема, показники, що характеризують населення і його зайнятість, необхідні органам місцевого самоврядування для формування бюджетів і планів соціально-економічного розвитку громад на близьку й віддалену перспективу.

Однак процеси територіальної децентралізації вимагають усебічної інформації. Для задоволення потреб в інформації необхідно передусім організувати в кожній громаді статистичну і соціологічну служби для реєстрації процесів демографічного й механічного руху населення, ринку праці і зайнятості населення, розвитку сфери охорони здоров'я і соціального захисту населення. Відсутність репрезентативної інформації ускладнює роботу органів місцевого самоврядування.

В умовах воєнного стану налагодити статистичну службу з вивчення демографічної ситуації у громаді є надзвичайно важливою справою, оскільки дані щодо мешканців села, його трудового потенціалу матимуть виняткове значення під час відбудови національної економіки.

Ресурсний потенціал територіальних громад вимагає детального вивчення для визначення його сучасного стану та необхідності першочергових кроків щодо ефективного їх відтворення. На наш погляд, у сільських територіальних громадах особливо актуальними є раціональне використання земельних ресурсів і особливо окремих земель.

За роки незалежності, в умовах приватизації сільськогосподарських угідь, і як наслідок – створення великих аграрних компаній, у структурі посівів зросла питома вага технічних культур. В області масштабно розширилися площі під ріпаком, соєю, кукурудзою, які при недотриманні раціональних сівозмін швидко виснажують родючість ґрунту. На сьогодні, коли в аграрному секторі області рослинництво є домінуючою галуззю, роль тваринництва вагомо знизилася. Цьому сприяли об'єктивні чинники. Досить знизилася поголів'я худоби у приватних господарствах. Дослідження процесів занепаду тваринницької галузі вимагає спеціальних досліджень. Але на поверхні проглядаються такі чинники, що загальмують розвиток тваринництва в селах області:

- розвиток тваринництва вимагає значних затрат живої праці, яка зараз є дороговартісною;
- умови реалізації продукції тваринництва, особливо такої, що швидко псується, надзвичайно складні через слаборозвинену транспортну мережу;

- висока централізація ринку тваринницької продукції, а звідси і цінова політика, яка не влаштовує виробника, що негативно впливає на рівень життя як споживачів, так і виробників;
- діяльність структур Укроопспілок щодо заготівлі зернових, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції фактично завмерла, і особливо на селі. Звідси високі ціни на м'ясо, молоко, яйця, оскільки потреби населення переважають їх пропозиції у закладах торгівлі.

Так, за роки пандемії і повномасштабного вторгнення агресора деморесурси територіальних громад зазнали значних змін і втрат. Відсутність репрезентативних статистичних даних не дозволяє робити категоричних висновків, але треба визнати, що демографічна ситуація у країні погіршилася: зменшилась народжуваність, росте смертність, кількість розлучень вдвоє переважає кількість укладених шлюбів. Від'ємний природний приріст населення, масштабна міграція жінок у працездатному й особливо в активному фертильному віці, постійна мобілізація чоловіків зумовлюють скорочення чисельності економічно активного населення, що, безперечно, загострює проблему працевзабезпечення національної економіки. Наслідком вичерпання деморесурсів країни очікує гострий дефіцит трудових ресурсів, які необхідно буде замінювати за рахунок упровадження працевзбережувальних технологій, удосконалення форм зайнятості населення, особливо жінок, а також сприяти поверненню в Україну осіб, які виїхали з країни після повномасштабного вторгнення росії.

Працевзабезпеченість територіальних громад залежить найперше від наявності необхідної кількості економічно активного населення. Оскільки пенсійний вік в Україні обмежений 60 роками, а верхня межа економічно активного віку 70 років, тому населення у віці 60 – 70 років є трудовим потенціалом і резервом трудових ресурсів територіальних громад, що відчувають дефіцит кваліфікованої робочої сили.

Для оцінки трудового потенціалу територіальних громад, особливо сільських, необхідно активізувати діяльність органів державної статистичної служби, а в тих громадах, де вона відсутня – організувати. Щоправда, для організації відповідних служб у виконавчому апараті багатьох територіальних громад є значні резерви. Так, кількість жителів, що припадає на одного штатного працівника ради, коливається від 273 в Нагрянській сільській територіальній громаді до 120 – у Байковецькій. Найбільше жителів на одного працівника ради припадає в Золотниківській СТГ – 266, Трибухівській СТГ – 240, Колиндянській СТГ – 231, Білецькій СТГ – 214, Підгородненській СТГ – 217, Васильковецькій СТГ – 205. Фактично, чисельність штатних працівників рад у територіальних громадах не регламентована законодавчими актами, як і їхня оплата праці.

Треба зазначити, що кадрове забезпечення територіальних громад вимагає організації підготовки спеціалістів для укомплектації їх апарату управління, що особливо актуально для сільських територіальних громад. Більшість адміністративних центрів є сільськими населеними пунктами, з мешканців яких складно сформувати фаховий управлінський апарат. Залучення фахівців з інших сіл чи міст вимагає відповідних коштів на їх забезпечення житлом та й на порівняно вищу оплату праці. У таких умовах зростає роль менеджерів з персоналу, які володіють знаннями та методами підбору кадрів. Нині успішний соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад залежатиме не тільки від наявності кваліфікованих механізаторських кадрів, кваліфікованих агрономів і ветеринарів, власної матеріально-технічної бази, але й від фахових менеджерів і маркетологів з реалізації вирощеної сільськогосподарської сировини.

На сьогодні адміністрація сільських територіальних громад має думати про підготовку власних кадрів з числа випускників середніх шкіл. Для цього вони спільно мали б у своїх бюджетах передбачати кошти на оплати навчання і матеріальну підтримку осіб, що здобуватимуть фах у місцевих професійно-технічних училищах, коледжах, університетах, які готують фахівців аграрних спеціальностей.

На сьогодні в області бракує понад 700 спеціалістів в органах місцевого самоврядування. Найбільше їх не вистачає в Заліщицькій – 53, Лановецькій – 23, Монастирській – 63, Підгаєцькій – 53 міських територіальних громад, Гримайлівській – 40, Товстенській – 40 селищних територіальних громад. У міських територіальних громадах сформувати апарат управління не

складно, оскільки тут є відповідні фахівці, які працювали в колишніх районних адміністраціях. Вони володіють знаннями з економіки, права, обліку, соціології та психології і працювали в колишніх адміністративних органах.

У сільських територіальних громадах особливої актуальності набули питання забезпечення кваліфікованими кадрами закладів охорони здоров'я. Скорочення чисельності мешканців сіл вимагає перегляду мережі дошкільних навчальних закладів, загальноосвітніх шкіл, фельдшерсько-акушерських пунктів, амбулаторій, лікарень. Реалізуючи заходи медичної реформи в сільській місцевості, необхідно враховувати статеву-вікову структуру мешканців села. Оскільки медичні заклади в сільських територіальних громадах фінансуються з місцевих бюджетів в умовах його дефіциту, необхідно вишукувати кошти для забезпечення кожного сільського населеного пункту штатним працівником фельдшерсько-акушерського пункту та забезпечення його ліками першої необхідності, а сімейних лікарів, які, зазвичай, знаходяться в адміністративних центрах громад, автомобільним транспортом.

Деморесурсний потенціал громад вимагає не тільки реалізації заходів щодо його відновлення, а й також розробки і реалізації щодо закріплення в селах осіб економічно активного віку. Одним з основних шляхів відновлення демоекономічного потенціалу сільських територіальних громад є створення робочих місць, виходячи з місцевих природних і екологічних умов.

Сьогодні спостерігається постійне скорочення населення в селах селищних громад, а в структурі сільських мешканців переважають особи пенсійного віку, тому створення у виконавчих органах місцевого самоврядування дієвої соціальної служби мало б велике значення для відродження багатьох населених пунктів.

Одним із найважливіших чинників розвитку сільських населених пунктів є розширення мережі доріг із твердим покриттям, що дозволить поліпшити транспортну доступність мешканцям села до центрів зосередження освітніх, медичних і культурних закладів та багатьох адміністративних органів (пошта, пенсійний фонд, правоохоронні органи, центри зайнятості, торговельні заклади тощо).

Оскільки сільськогосподарські угіддя є основним матеріальним активом сільських територіальних громад і податки, які сплачують орендарі, є бюджетоутворюючими, великі аграрні компанії мають нести соціальну відповідальність за ті села, в мешканців яких вони орендують земельні паї.

Середня людність сіл у сільських територіальних громадах становить близько 500 мешканців, а у третині сільських територіальних громад людність населених пунктів становить менше середнього. До таких громад належать Великодедеркальська, Золотниківська, Купчинецька, Лепушанська, Нарайвська, Саранчуківська, Скориківська. Разом з тим треба зазначити, що в цих громадах порівняно низька щільність населення на квадратний кілометр території. Високий рівень землезабезпеченості мешканців цих громад означає, що розміри паїв у цих громадах значно більші і доходи від їх оренди теж більші, що формує більш високий рівень життя мешканців цих громад. Щоправда, орендна плата за паї диференціюється якісними характеристиками цих паїв та можливостями орендарів сплачувати орендну плату.

Деморесурсний потенціал територіальних громад цікавить аграрний бізнес з погляду обсягів трудового потенціалу і трудових ресурсів для задоволення його потреб у персоналі для аграрних підприємств. Сучасні тенденції відтворення трудових ресурсів у сільських територіальних громадах свідчать про звуження приросту економічно активного населення, що загострює дефіцит кваліфікованого персоналу й необхідність залучення додаткових кадрів для своєчасного виконання сільськогосподарських робіт під час літніх і осінніх жнив.

Брак робочої сили змушує економічно потужних орендарів нарощувати технічну озброєність, впроваджувати працевбережувальні технології. В останні роки аграрні холдинги практикують використання таких культур, які вимагають мінімальних затрат живої праці. Міняти структуру посівних площ вони вимушені через проблеми з реалізацією своєї продукції, особливо

зараз. Проте масштабне вирощування технічних культур веде до виснаження родючості ґрунтів, вимагає великої кількості мінеральних добрив, що істотно впливає на екологічні результати господарювання.

Низький рівень землезабезпеченості мешканців в окремих територіальних громадах, відсутність робочих місць у сфері послуг, в обробній та переробній галузях економіки фактично «виштовхує» з сільської місцевості економічно активне населення і особливо молодь. Тому вже зараз в умовах військового стану органи місцевого самоврядування повинні дбати про створення у громадах, в окремих населених пунктах нових робочих місць.

Для активізації процесів відтворення людських ресурсів, призупинення темпів розвитку демографічної кризи в сільських територіальних громадах, на нашу думку, необхідно посилити наукові дослідження на мікрорегіональному рівні. Насамперед необхідно дослідити ресурсну базу кожної громади, визначити перспективні населені пункти, розробити раціональну схему транспортних комунікацій, обґрунтувати раціональну структуру господарства в кожній територіальній громаді. При тому інтереси громади і її мешканців повинні бути визначальними щодо орендарів, великих аграрних компаній, які мають нести повну соціальну відповідальність перед орендодавцями.

Це стосується і розвитку міських територіальних громад, у яких перебуває майже половина сільських населених пунктів області. Щоправда, в цих територіальних громадах є більше матеріальних активів і належна інфраструктура, яка залишилась у спадок від колишніх адміністративних районів.

Спільними питаннями для всіх територіальних громад є раціональне й ефективне використання земельних ресурсів та подолання демографічної кризи, яка в окремих населених пунктах набирає вигляду демографічної катастрофи.

Висновки. Для успішного використання переваг територіальної децентралізації в області необхідно найперше розробити Програму будівництва доріг з твердим покриттям, для того щоб кожен населений пункт мав найкоротший автомобільний зв'язок з адміністративним центром громади.

Удосконалити мережу фельдшерсько-акушерських пунктів у сільських територіальних громадах. Для цього ліквідувати залежність функціонування ФАП від чисельності населення села. Забезпечити сімейних лікарів автомобільним транспортом.

Для своєчасного і якісного обслуговування сільських мешканців похилого віку в кожній територіальній громаді організувати розгалужену соціальну службу, тобто в кожному населеному пункті мали б бути соціальні працівники.

Удосконалити мережу закладів професійно-технічного навчання, в яких за бюджетні і кошти роботодавців організувати підготовку кадрів для аграрних підприємств та закладів побутового обслуговування населення.

У кожній територіальній громаді організувати службу статистики для обліку населення, тобто демографічних процесів та зайнятості економічноактивного населення.

Для ефективного контролю за використанням земельних ресурсів в органах виконавчої влади територіальних громад доцільно ввести посади землевпорядників та агрономів.

Для запобігання дефіциту персоналу і забезпечення кадрами організацій у територіальних громадах, особливо в період відбудови зруйнованої економіки, очевидно, вже в найближчі роки зросте потреба розробки в кожній територіальній громаді балансу трудових ресурсів, який був би використаний адміністрацією громади під час формування Програми зайнятості населення.

Література

1. Качан Є. П., Коцур А. С. Формуванні і реалізація соціально-економічної політики в мікрорегіоні в умовах територіальної децентралізації. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2016. Вип. 22. С. 5–14.

2. Качан Є. П., Кошіль А. Б. Необхідність та можливості інституційного регулювання процесів відтворення людських ресурсів в умовах територіальної децентралізації. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2022. Вип. 27. С. 88–97.
3. Качан Є. П., Ткач Д. В. До питання реформування адміністративно-територіального устрою та формування громад. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2016. Вип. 21. С. 9–14.
4. Методика формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабміну України від 8 квіт. 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#n10>
5. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
6. Про зайнятість населення : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
7. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку : монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2020. 531 с.
9. Тернопільська обласна військова адміністрація : веб-сайт. URL: <https://oda.te.gov.ua/>
10. Тернопільська обласна рада : веб-сайт. URL: <https://tor.gov.ua/>
11. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія / за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, Ю. П. Шарова. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. 278 с.

References

1. Качан, Ye. P., Kotsur, A. S. (2016). Formuvanni i realizatsiia sotsialno-ekonomichnoi polityky v mikrorehioni v umovakh terytorialnoi detsentralizatsii [Formation and implementation of socio-economic policy in the microregion in the conditions of territorial decentralization]. *Rehionalni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy*, Iss. 22, 5–14 [in Ukrainian].
2. Качан, Ye. P., Koshil, A. B. (2022). Neobkhdnist ta mozhlyvosti instytutitsiinoho rehuliuвання protsesiv vidtvorennia liudskykh resursiv v umovakh terytorialnoi detsentralizatsii [The necessity and possibilities of institutional regulation of processes of reproduction of human resources in conditions of territorial decentralization]. *Rehionalni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy*, Iss. 27, 88–97 [in Ukrainian].
3. Качан, Ye. P., Tkach, D. V. (2016). Do pytannia reformuvannia administratyvno-terytorialnoho ustroiu ta formuvannia hromad [To the issue of reforming the administrative-territorial system and the communities formation]. *Rehionalni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy*, Iss. 21, 9–14 [in Ukrainian].
4. Metodyka formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad [Methodology of formation of capable territorial communities] : Postanova Kabminu Ukrainy, 8.04.2015, № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#n10> [in Ukrainian]
5. Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad [About the voluntary association of territorial communities] : Zakon Ukrainy, 5.02.2015, № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> [in Ukrainian]
6. Pro zainiatist naseleennia [About employment of the population] : Zakon Ukrainy, 5.07.2012, № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> [in Ukrainian]
7. Pro mistseve samovriaduvannia [About local self-government] : Zakon Ukrainy, 21.05.1997, № 280/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]
8. Terytorialni hromady v umovakh detsentralizatsii: ryzyky ta mekhanizmy rozvytku [Territorial communities in conditions of decentralization: risks and mechanisms of development]

(2020) : monohrafiia / za red. Kravtsiva V. S., Storoniaskoi I. Z. Lviv : DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy, 531 [in Ukrainian].

9. Ternopilska oblasna viiskova administratsiia [Ternopil Regional Military Administration] : veb-sait. URL: <https://oda.te.gov.ua/> [in Ukrainian]

10. Ternopilska oblasna rada [Ternopil Regional Council] : veb-sait. URL: <https://tor.gov.ua/> [in Ukrainian]

11. Upravlinnia stratehichnym rozvytkom obiednanykh terytorialnykh hromad: innovatsiini pidkhody ta instrumenty [Management of strategic development of united territorial communities: innovative approaches and tools] (2016) : monohrafiia / za zah. ta nauk. red. S. M. Serohina, Yu. P. Sharova. Dnipro : DRIDU NADU, 278 [in Ukrainian].

Статтю отримано 18 жовтня 2023 року.